

The need to develop intercultural communication competence in academic lyceum students

Nasiba JAKBAROVA¹

Namangan State Institute of Foreign Languages named after Isokhon Ibrat

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2023

Received in revised form

10 December 2023

Accepted 25 January 2024

Available online

25 March 2024

Keywords:

intercultural communication
competence,
language skills,
globalization,
stereotypes.

ABSTRACT

This article examines in detail the importance of developing intercultural communicative competence among students of academic lyceums in Uzbekistan. The main goal of this development is to prepare graduates to continue their education at the undergraduate level in foreign universities, where they often face difficulties due to insufficiently developed intercultural communication skills. The main causes of these problems are analyzed and ways to solve them are proposed to ensure the training of specialists capable of acting effectively in the context of globalization.

2181-3663/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss1-pp163-168>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Akademik litsey o'quvchilarida madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish zaruriyati

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

madaniyatlararo muloqot
kompetensiyasi,
til ko'nikmalari,
globallashuv,
stereotiplar.

Ushbu maqolada O'zbekistonda mavjud akademik litsey o'quvchilarining madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlantirish ahamiyati keng ochib berilgan. Nega aynan akademik litsey o'quvchilari? Akademik litsey bitiruvchilari aksariyat hollarda xorijiy davlatlarda bakalavriat ta'limini davom ettirish uchun xorijiy tillarni o'rganishmoqda. Ularning ta'lim olish jarayonlari kuzatilganda o'quvchilarda aynan madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini rivojlanmaganligi sababli xorijiy davlatlarda ayrim qiyinchiliklarga uchrashayotganiga guvoh bo'lyapmiz. Shu muammolarning oldini olish va globallashuv jarayoniga mos kadrlar yetkazish sabablari ko'rsatib o'tilgan.

¹ Lecturer, Department of Methods of Teaching English, Namangan State Institute of Foreign Languages named after Isokhon Ibrat. E-mail: jakbarovanastinka@gmail.com

Необходимость развития межкультурной коммуникативной компетентности у учащихся академических лицеев

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

межкультурная коммуникативная компетентность, языковые навыки, глобализация, стереотипы.

В данной статье подробно рассматривается важность развития межкультурной коммуникативной компетенции среди учащихся академических лицеев Узбекистана. Основная цель такого развития заключается в подготовке выпускников к продолжению образования на уровне бакалавриата в зарубежных вузах, где они часто сталкиваются с трудностями из-за недостаточно развитых навыков межкультурного общения. Анализируются основные причины этих проблем и предлагаются пути их решения для обеспечения подготовки специалистов, способных эффективно действовать в условиях глобализации.

Madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishning eng muhim sabablaridan biri bu – talabalarimizni madaniy o'ziga xosliklari va kelib chiqishlari haqida xabardorlikni oshirishidir. Taniqli ijtimoiy psixolog Peter Adler (1975), madaniyatlararo muloqotni o'rganish boshqa madaniyat va voqelikka sayohat sifatida boshlanib, o'z madaniyatiga sayohat sifatida tugashini kuzatadi.

Keyingi yana bir sabablaridan biri bu – mamlakat aholisi tarkibini jadal sur'atda xilma-xil, ya'ni turli millat vakillari bilan boyib borayotgan bir davrda talabalarimizni turli millat madaniyatlari bilan xabardor bo'lishliklaridir. Bunday xilma-xillik negizida iqtisodiy hamkorlik, sport, tibbiyot, ta'lim va boshqa jabhalardagi hamkorliklar yotibdi.

Yana bir muhim sabablardan biri – o'zbek yoshlarini chet davlatlari oliygohlarida ta'lim olishlari yoki ishlash uchun borishlari va yangi muhitga tez moslashishlariga ko'maklashishdir.

Iqtisodiy rivojlanish ham madaniyatlararo muloqot kompetensiyasiga bo'lgan talabni oshiradi. Biznes amaliyotidagi madaniy tafovutlar nafaqat turli kompaniyalarning odamlari bir-birlari bilan biznes qilganlarida, balki turli madaniyatdagi odamlar bir jamoada ishlaganlarida ham ta'sir ko'rsatadi. Bunday jamoalar kamdan-kam hollarda yuzma-yuz uchrashadi, aksincha ular virtual jamoalar sifatida ishlaydilar.

Madaniyatlararo muloqotga o'rgatishning global maqsadlari xalqaro hamjihatlikka erishish, madaniyatlararo muloqotni soddalashtirish va osonlashtirish hamda stereotiplarning neytrallashtirishiga hissa qo'shishda aks etadi. Madaniyatlararo muloqot tadqiqotchisi O.G. Korotovaning ta'kidlashicha, muvaffaqiyatli madaniyatlararo hamkorlik bir-birini anglash, tushunish, kasbiy hamkorlikdagi o'zaro munosabatlarni mustahkamlashni anglatadi. Binobarin, xorijiy tilni a'lo darajada o'zlashtirish bilan bir qatorda amaliy vazifalarni hal qilish muloqot jarayonidagi hamkorlarning ijtimoiy-madaniy turfa xilligini munosib tahlil qilish va qabul etish maqsadga muvofiqdir. Kommunikativ ko'nikma va malaka deganda bo'lg'usi mutaxassislarining o'zga til jamiyatining ijtimoiy-madaniy o'ziga xosligini qabul qilish layoqati va kasbiy-amaliy

xarakterdagi ma'lumotni xorijiy tilda ifodalash tushuniladi [1; 161]. Tilni yuqori darajada egallash va mentalitet (zehniyat)ning o'ziga xosliklarini bilish xorijiy hamkorlar bilan ishlashda muvaffaqiyat kaliti hisoblanadi. Aks holda munosabatlar keskinlashib, madaniyatlararo ziddiyatlar yuzaga keladi. Madaniyatlararo muloqot ustida ish olib borgan olim L.V. Kulikovaning fikricha, madaniyatlararo muloqotga o'rgatishning asosiy masalasi madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish, uning asosiy amaliy vazifasi esa turli milliy madaniyatlar vakillari o'rtasidagi o'zaro munosabatni ta'minlashdir [2; 95]. Rus olimasi Leviskayaning fikriga ko'ra, zamonaviy rivojlanayotgan dunyoda yashab ketish va undagi mavjudotlar bilan muvaffaqiyatli munosabatga kirishish uchun inson hayot kengliklaridagi barcha sub'yektlar bilan o'zaro manfaatli muloqotni yaratishga qodir bo'lishi, turli kasb, millat va madaniyat vakillari bilan oqilona va samarali hamkorlik qila olishi zarur. Madaniyatlararo muloqot shu tarzda turli etnomadaniyatlarga xos bo'lgan muloqot hamkorlarining o'ziga xos munosabatga kirishish jarayoni yig'indisidir [3].

Madaniyatlararo muloqot kompetensiyani rivojlantirish metodlari

Ko'rib chiqilgan tadqiqotlarning aksariyati Byramning (3) madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya (MMK) modeliga juda aniq tarzda ishora qiladi [4]. Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning ushbu nazariyasi, shuningdek, chet tili o'quvchilarining kompetensiyalarini aniqlash uchun asos sifatida "Umumiy Yevropa doirasi"(4) da taqdim etilgan. Yuqorida aytib o'tilgan modelda MMK chet tilini o'qitishda ishlab chiqilishi kerak bo'lgan besh elementning: munosabat, bilim, sharhlash va aloqadorlik ko'nikmalari, kashfiyot qobiliyatlari va o'zaro ta'sir, shuningdek tanqidiy madaniy xabardorlik kombinatsiyasi sifatida belgilanadi. Munosabatlar qiziqish, ochiqlik va muloqotga tayyorlikni o'z ichiga oladi. Bilim o'z va boshqa madaniyatlar, ularning mahsulotlari va siyosatlarini, masalan, kundalik hayot, tarix, san'at, muassasalar va og'zaki bo'lmagan xatti-harakatlarni o'rganishni anglatadi. Imo-ishoralar, mimikalar, kiyinish qoidalari, ochiqlikka munosabat, jamoat joylaridan foydalanish, proksemika, ko'z bilan aloqa qilishni o'rganish madaniyatlararo mashg'ulotning asosiy masalalari hisoblanadi.

Tarjima qilish va bog'lash ko'nikmalarini rivojlantirish talabalarni boshqa madaniyatga tegishli hujjat yoki voqeani sharhlash qobiliyati bilan jihozlashni, shuningdek, o'z madaniyatiga tegishli hujjatlar yoki hodisalarni tushuntirish va bog'lashni mashq qilish kabi ko'nikmalarni o'z ichiga oladi. Modelga ko'ra, chet tili talabalari tomonidan ishlab chiqilishi kerak bo'lgan yana bir ko'nikmalar to'plami mavjud: kashfiyotlar va o'zaro ta'sir qilish qobiliyatlari, ular yangi muhitni tushunish va xorijiy madaniyat vakillari bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatishni o'z ichiga oladi. Modelning muhim tarkibiy qismi bu tanqidiy madaniy ong – ya'ni o'z madaniyati va chet el madaniyatini tanqidiy baholash, fikrlarni asoslash va tanqidiy fikrlash qobiliyatidir. Tanqidiy madaniy xabardorlik boshqa madaniyatlarni obyektivroq ko'rish va potensial mojarolar maydonlaridan xabardor bo'lish atrofida aylanadi. Ko'rib chiqilgan tadqiqotlar bir qator amaliy sabablarga ko'ra yuqorida aytib o'tilgan MMK modeliga ishora qiladi. Model o'quv dasturlarini ishlab chiqish va kurs kitoblarini yozish jarayonida, shuningdek, sinfdagi tadbirlarni loyihalashda ma'lumot nuqtasi bo'lib xizmat qiladi. Barcha holatlarda bu o'qituvchilarga madaniyatlararo yondashuv tamoyillarini tushuntirishga va chet tili o'quvchilarining madaniyatlararo kompetensiyasini oshirishi mumkin bo'lgan faoliyatni muhokama qilishga yordam beradi. Bu borada D.Owczarekning MMKni

rivojlantirishning falsafiy asoslari haqidagi munozarasi diqqatga sazovordir. Muallif MMK ortida turgan falsafa sifatida tanqidiy nazariya va H.G. Gadamer ning germeneytikasini taklif qiladi. U, shuningdek, M.M. Bakhtin ning dialog g'oyasining muhimligini ta'kidlaydi.

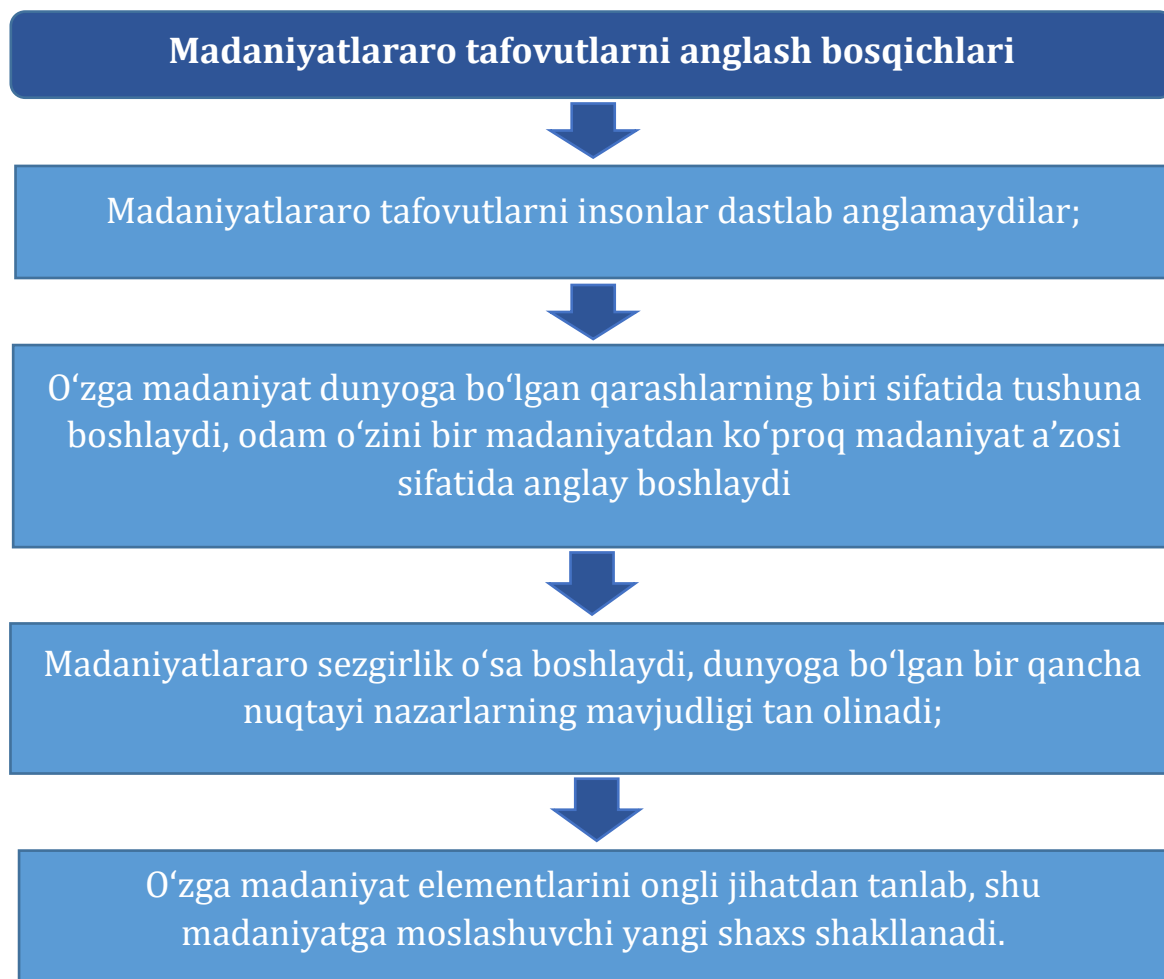
U Guilherme ning “Madaniyatlararo dunyo uchun tanqidiy fikrlovchi fuqarolar” kitobiga murojaat qiladi, bu tushuncha va unga erishish yo'lini yoritib beruvchi tanqidiy nazariyaning asosi sifatida tanqidiy madaniy xabardorlik g'oyasini tushunish uchun foydali manbadir. Owczarekning fikriga ko'ra, Gadamer ning Qurilish konsepsiyasi (ya'ni, o'z-o'zini shakllantirish jarayoni) MMKni rivojlantirish mohiyatini tushunishda katta ahamiyatga ega. Owczarek shakllantirish jarayonidan o'tayotganda biz sezgirlik, xarakter va o'z madaniyatimizni tushunish va baholash qobiliyatini rivojlantiramiz, bu esa o'z navbatida boshqa madaniyatlarni tahlil qilish va qadrlash qobiliyatini rivojlantirishga imkon beradi, deb tushuntiradi. Owczarek tanqidiy madaniy ongga e'tiborni madaniyatlararo dunyoning tanqidiy fuqarolari bo'lish jarayonida MMKni rivojlantirishning asosiy maqsadi deb hisoblaydi. U “faqat haqiqiy dialogik munosabatlar odamlarga o'z ovozi gapira oladigan va boshqalarning ovozi taniy oladigan mas'uliyatli va munosib fuqarolar bo'lish imkonini beradi”, deb tushuntiradi. Shuning uchun u dialogik pedagogika bilan bir qatorda til ta'limi madaniy muloqot konsepsiyasini rivojlantirishni taklif qiladi.

Madaniyatlararo muloqot kompetensiya samarali madaniyatlararo hamkorlikni ta'minlab, ochiq munosabatlar qurish va shakllantirishga imkon yaratadi. Madaniyatlararo muloqot bo'yicha tadqiqot olib borgan rus olimi Leontovichning ta'kidlashicha, madaniyatlararo muloqot boshqa millat va madaniyatlarga o'zgacha nazar tashlash, madaniyatlar o'rtasidagi diniy va madaniy tafovutlarga sabr-toqat bilan munosabatda bo'lishni o'rgatadi [5].

Umuman ta'lim tizimida madaniyatlararo muloqotni o'rgatish sohasida qo'llash mumkin bo'lgan bir qancha model va yondashuvlar mavjud. Rossiyalik muloqotshunos olimi Ye.N. Malyuganing ta'kidlashicha, bu modellardan eng mashhurlari Milton Bennetning madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish modeli, Devid Matsumotoning ongli etnosentrizmni shakllantirish modeli hamda Yuliana Rot modellaridir [6].

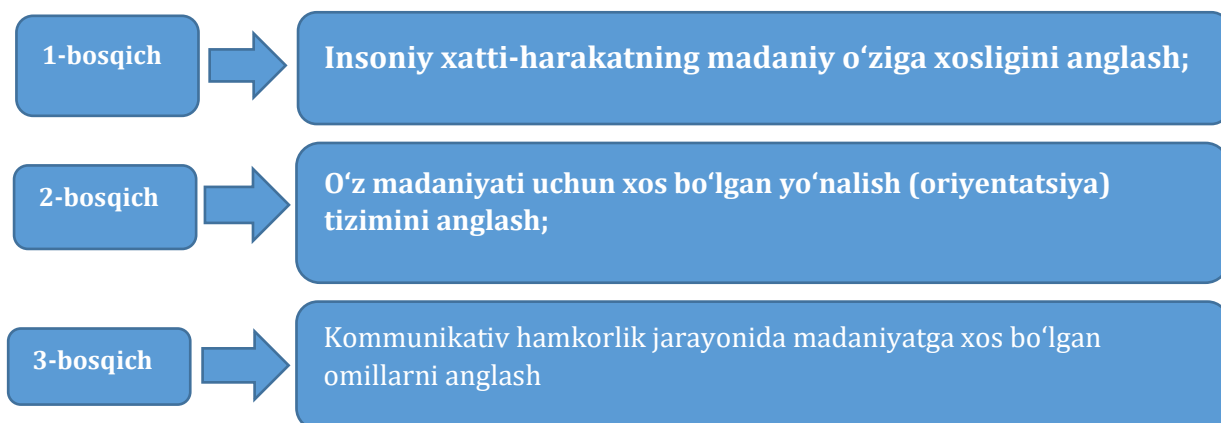
Madaniyatlararo muloqot sohasining yetuk mutaxassislaridan biri M. Bennetning fikriga ko'ra, samarali madaniyatlararo hamkorlikka kirishish uchun insonlarda madaniyatlararo sezgirlikni shakllantirish zarur. Odamlar madaniyatlarning nafaqat o'xshash jihatlarini, balki ular o'rtasidagi farqlarni ham bilishlari va tushunishlari kerak [9].

Madaniyatlararo tafovutlarni anglash bir necha bosqichda amalga oshadi:

1-rasm. Milton Bennetning madaniyatlararo sezgirlikni rivojlantirish modeli

Yuliana Rot modeli ancha mashhur modellardan hisoblanib, madaniyatlararo muloqotga o'rgatishning asosiy tamoyil va g'oyalari yaxlit holda o'zida aks ettiradi [7;68]:

2-rasm. Madaniyatlararo muloqotga o'rgatishning asosiy tamoyil va g'oyalari. Yuliana Rot modeli

Ushbu modellarni tanqidiy tahlil qilib, T.N.Persikovaning fikriga tayangan holda, ularning umumiy jihatlarini aniqlash, ta'lim jarayonida foydalanish imkoniyatlarini belgilash mumkin:

- O'zlikni va o'z madaniyatining xususiyatlarini anglab yetish;
- o'zga madaniyatga xos bo'lgan xususiyatlarni anglash;
- o'zga madaniyat haqidagi dalil (fakt)larni tahlil qilish va o'rganish;
- o'z madaniyati va o'zga madaniyatdagi o'xshashliklar va farqlarni solishtirish va taqqoslash;
- etnosentrizm (o'ziga bino qo'yish)dan voz kechish;
- boshqa madaniyatga xos bo'lgan hodisalarga hurmat bilan munosabatda bo'lish;
- madaniyatlararo munosabatlar o'rnatish olish va o'zga madaniyatlar bilan samarali hamkorlikka kirishish [8; 41].

Biz ham yuqoridagi fikrlarni qo'llab-quvvatlab, madaniyatlararo kompetensiyaning tarkibiy qismlaridan samarali foydalanish uchun madaniyatlararo muloqotni o'rgatish zarur deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Куликова Л.В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультур: монография./Л.В.Куликова, Красноярск:РИО КГПУ, 2004. -161 с.
2. Куликова Л.В. Коммуникативный стиль в межкультурной парадигме: монография./Л.В. Куликова. –Красноярск: Изд-во «КГПУ им. В.П. Астафьева», 2006, 392 с. С.95.
3. Левицкая, Т. Р., Фитерман, А. М. Теория и практика перевода с английского языка на русский [Электронный ресурс] / Т. Р. Левицкая, А. М. Фитерман, Режим доступа: http://samlib.ru/w/wagapow_a_s/levitsk-fitermdoc.shtml
4. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon, United Kingdom: Multilingual Matters.
5. Леонтович, О. А. Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения: монография/ О. А.Леонтович. – Волгоград: Изд-во «Перемена», 2002. – 435 с. С.69.
6. Малюга, Е. Н. Взаимовлияние деловой коммуникации и межкультурного делового дискурса / Е. Н. Малюга // Известия РГПУ им. А.И. Герцена.- Санкт-Петербург: Изд-во: Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена. – 2008.- Вып. 84. –С. 147-155. С.149.
7. Стефаненко, Т. Г. Этнопсихология: уч. пособие /Т. Г. Стефаненко. – Москва: Изд-во «Аспект Пресс», 2000. – 208 с. С.68
8. Персикова, Т. Н. Межкультурная коммуникация и корпоративная культура: уч. пособие для вузов / Т. Н. Персикова. – Москва: Изд-во «Логос», 2008. – 224 с. С.41.
9. Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), Education for the intercultural experience (2nd ed., pp. 21–77). Yarmouth, ME: Intercultural Press.
10. Jakbarova, N. (2023). METHODS FOR THE DEVELOPMENT OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE IN ACADEMIC LYCEUMS STUDENTS.
11. Jakbarova, N. (2021). APPROACHES TO LANGUAGE AND CULTURE TEACHING. *Frontline Social Sciences and History Journal*, 1(08), 73-77.
12. Jalolov, S., & Jakbarova, N. (2022). NONVERBAL COMMUNICATION AND CULTURAL INTERPRETATION. *CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS*, 3(02), 88-92.